

Izaiás szerzetes papi tevékenysége De Camillis püspök idején

IVANCSÓ István

Izaiás szerzetesről maga az ünnepe, illetve a jelen konferencia alapját képező De Camillis munkácsi megyéspüspök írja a naplójában, hogy debreceni paróchussá nevezte ki. Önálló életrajz nem maradt fenn róla, így csak az egyéb tudósításokból próbáljuk meg rekonstruálni életét, pontosabban papi tevékenységét.

Életpályája az egyszerű papságtól a szerzetességig, sőt, monostoralapító apát-ságig ível, ahol aztán bizonyos értelemben – az unió terjesztése miatt – vértanúhalált szenvedett. Magyar görög katolikus egyházunk életébe pedig – ami a magyarság szempontjából különösen is fontos – liturgikus szövegek fordításával írta be a nevét.

1. Izaiás származása

Izaiás szerzetes származásáról a legtöbbet az 1869-ben kiadott bazilita sematizmusból tudhatunk meg, amely az általa alapított monostor történetéről ír csaknem egy teljes lapot. Ezek szerint „Первымъ архимандритомъ этого монастыря былъ О. Исаия де Кароли, природный грекъ изъ города Трапезонта въ Малой Азии (а monostor első archimandritája Izaiás de Caroli atya volt, aki a görög Trapezunt városában született Kis-ázsiaiában)”¹

A *de Caroli* nemesi előnév fontosságát mutatja, hogy – éppen úgy, mint a *de Camillis* püspök nagybácsi esetében – a cirill betűs szöveg megtartja a latin betűket.

Mindenesetre, bár a születési helyet tudjuk, az időpontot nem. Sőt, Izaiás szerzetes életkorára sem történnek utalások, melyekből azt ki lehetne következtetni. Mindenesetre egy másik, 1910-es szamosújvári sematizmus is megerősíti – szintén a monostorról téve említést –, hogy „*primusque Abbas fuit Isaias de Caroli ex Trapezunt oriundus (az első apát a Trapezunt-ból származó Isaias de Caroli volt)*”² Szer-

¹ Шематизмъ иноковъ Чина Св. Василия Великаго Области, на годъ 1870. (Съ короткимъ историческимъ очеркомъ монастырей тойже области; – составленъ по отбывшему въ Краснобродскомъ монастырѣ, 13(25) Июня, 1869 года, всеобщемъ Соборѣ), Унгарь 1869, 15.

² *Schematismus cleri dioecesis Szamosújvárensis graeci ritus catholicorum, pro anno a Christo nato MDCCCC.*, Szamosújvári 1900, 25. Ugyanezt ismétli meg szó szerint a következő sematizmus: *Schematismus*

zetesünk tehát abból a Trapezunt városából származott, amely ma is létezik: jelenleg Törökországhoz tartozik.³

Ismeretes még továbbá, hogy Izaiás szerzetes De Camillis „*munkácsi püspök földije, titkársa és rokona volt*”.⁴ Azt a tudósítást teljes bizonyossággal túlzásnak kell tartanunk, hogy testvére volt a püspöknek.⁵

2. Izaiás papi működése

Izaiás pappá szentelésére nézve nincs adatunk. Viszont azt tudjuk, hogy görög léte Révában „*felvette az uniót*”, s a pápa De Camillis püspökkel Magyarországra küldte az unió terjesztésére.⁶ S mint látni fogjuk, ez lett halálának is az oka.

Papi működéséről a legbővebben Joannicius Basilovits Csernek-hegyi protohegumen számol be 1799-ben írt könyvében.⁷ Így ezt a könyvet tarthatjuk a legrégebbi forrásnak Izaiás szerzetesről. Tény viszont az is, hogy nem működésének helyei szerint részletezi a papi tevékenységét, hanem annak részletes összefoglalását adja.

2.1 Debrecenben

Az biztosnak vehető, hogy Izaiás Debrecenben lett paróchus. Ugyanis Firczák Gyula munkácsi megyéspüspök az 1907. június 29-én kiadott rendeletében – mely arról szól, hogy az önálló lelkészette emelt egyházközség templomépítése és egyéb

venerabilis cleri dioecesis Szamosujváriensis romenorum graeci ritus catholicorum pro anno Domini MCMXIV. ab erecta sede episcopali anno LXI. A restaurata vero romenorum Sacra cum Sancta et Apostolica Romana Eccl. unione anno CCXIV., Szamosujvár 1914, 18.

³ Mai neve Trabzon, és a Fekete-tenger délkeleti partján található. A 2000-es adatok szerint 975.137 lakosa van; tartományi központ. A hagyomány szerint a trabzoniak már a trójai háborúban is részt vettek. Uralták a hettiták, az asszírok, a görögök (Kr. e. 7. század), a perzsák és Nagy Sándor (Kr. e. 334). A római császárság idején tartományi fővárossá lett (Kr. u. 117), de a gótok teljesen lerombolták (258). Aztán a keresztény lakosság újjáépítette, sok templommal és monostorral. A Bizánci Birodalom elestéig (1453) fontos keresztény központ volt. Lásd a világhálón németül: 917.de.vikimiki.us [2006.09.15.], illetve *A Pallas Nagy Lexikona*, Budapest 1896, XIII. köt., 834.

⁴ PETRUS, J., *A magyarság önvédelme a keleti ritusu egyház idegen nyelveinek beolvasztó hatása ellen*, Debrecen 1897, 13.

⁵ HIEROTHEUS [KUPÁR, R.], 'A görög katolikus magyarság ügyéről', in *Budapesti Szemle* 1900. évf. 103. sz. Közli: SZTRIPSZKY, H., 'Bibliographiai jegyzetek az ó-hitű magyarság irodalmából', in (SZABÓ, J.), *A görög katolikus magyarság utolsó kalvária-útja. Szerző dolgozataiból és beszédeiből egybeállította, bevezetővel és jegyzetekkel kíséri dr. Sztripszky Hádor*, Budapest 1913, 347. Az álnév alatt megjelent cikk szerzőjét lábjegyzetében nevezi meg a közlő.

⁶ Vö. Шематизмъ иноковъ (*op. cit.* 1. jegyzet), 15.

⁷ *Brevis Notitia Fundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs, pro religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in monte Csernek ad Munkacs, Anno MCCCLX Factae. Exhibens seriem episcoporum Graeco-catholicorum Munkaciensium, cum praecipuis eorumdem aliorumque Illustrum Virorum Gestis, e variis Diplomatum, Decretisque Regis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam. Pars prima. Authore R. P. Joannicio Basilovits, Ardinis Sancti Basilii Magni, in vener. Monasterio de Monte Csernek ad Munkacs Protohegumen, Cassoviae 1799, 118–120.*

építkezései számára segílyt kér a papoktól – magának De Camillis püspöknek a naplóját idézi. A tudósítás így szól: „*De Camillis János József, püspökelődöm naplójában az 1692. évről ezen feljegyzést találtam: »P. Isaias, Monacho montis Sancti, meo Compatriotae contuli Ecclesiam Debreczinensem et subjecti ipsi sacerdotis, qui sunt, circa Varadinum et Bihar (P. Izaiás szent-hegyi szerzetest, az én honfitársamat, kineveztem debreceni paróchnak, és alárendeltem neki a Várad és Bihar környéki papokat)«*”.⁸

Izaiás kinevezése tehát 1692-ben történt. S fontos jelentőségű esemény volt. Ugyanis Debrecen befogadta a hazájukból elmenekült görög kereskedőket, akik nyilván ortodox vallásúak voltak, így nem lehetett kapcsolatuk a munkácsi egyházmegyével. Viszont I. Lipót király kiváltságlevelet adott a felvidéki görög kereskedőknek, s előírta, hogy papjaik csak *unitusok*, azaz görög katolikusok lehetnek.⁹ Nyilván ebbe a munkába állt be Izaiás szerzetes. S így érvényesülhetnek Firczák püspök körlevelének további sorai: „*E feljegyzés igazolja, hogy Debrecenben már a 17. század végén hitközségünk, paróchiánk és pedig tekintélyes paróchiánk volt, mert lelkésze a többtől megkülönböztetett hatáskörrel volt ellátva*”.¹⁰

Izaiás debreceni működésének fontos szempontja volt, hogy a hajdúdorogi görög katolikusok igényét elfogadva, a magyar liturgikus nyelv terjesztésén fáradozott: „*A hagyomány szerint Izaiás, debreceni paróchnak már 1690 körül több éneket ültetett át nyelvünkre*”.¹¹ Sőt, egyes vélemények szerint, egyenesen „*a magyar nyelvű rítus apostola lett, kérte a dorogiakat az unióban való állhatatos megmaradásra*”.¹² Illetve: „*Izaiás, ki az unió megszilárdítása érdekében Bihar-, Szatmár- és más megyékben is működött, a magyar nyelvű rítus használatát a szláv nyelv helyett kilátásba helyezte, ha a dorogiak az unió kötelékében állhatatosan megmaradnak. S tényleg, a derék görög születésű pap a magyar nyelvű rítus első apostolává is lett mindama vidéken, melyeken keleti rítuson levő magyar ajkú híveket talált*”.¹³

Maga a püspök volt az, aki megígérte a magyar nyelvű liturgiához az engedély megszerzését. Addig pedig elrendelte, hogy „*a prédikáció magyar vidékeken magyarul tartassék és hogy az énekek lefordíttassanak. Ebben maga Izaiás járt elől jó példával*”.¹⁴ Más szerző viszont árnyaltabban kezeli a témát, hangsúlyozva azt, hogy a magyar nyelvű liturgikus fordításokra vonatkozóan „*néhány későbbi egyháztörténeti munka állításán kívül semmi egyéb támpontot nem ismerünk*”.¹⁵ S a történelmi hűség kedvéért hozzá kell tennünk, ez a mai napig így van.

⁸ „4751:1907. [számú rendelkezés]”, in [Körlevél] *A munkács-egyházmegyei ntdő Klerusnak VIII* (1907) 37. Firczák püspöknek ez a közleménye bekerült a hajdúdorogi egyházmegye első sematizmusába is: *Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci rit. cath. hajdudorogensis ad annum Domini 1918*, Nyíregyháza [1918], 67. Természetesen megemlékezik róla a legrégebbi forrásunk, BASILOVITS, *Brevis Notitia* (op. cit. 7. jegyzet), 118. is.

⁹ PIRIGYI, I. – IVANCSÓ, I., *A debreceni görög katolikus egyház története*, Debrecen 1993, 13.

¹⁰ *Munkács-egyházmegyei körlevél* (8. jegyzet), 37.

¹¹ PIRIGYI, I., *A görögkatolikus magyarság története*, Nyíregyháza 1982, 84., PIRIGYI, I., *A magyarországi görögkatolikusok története*, Nyíregyháza 1990, I. köt., 156.

¹² B. PAPP, J., *Hajdúdorog küzdelme a magyar görög katolikus egyházmegye felállításáért*, Hajdúdorog 1996, 15.

¹³ PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 13.

¹⁴ HIEROTHEUS, 'A görög katolikus magyarság' (art. cit. 5. jegyzet), 347.

¹⁵ SASVÁRI, L., 'A tokaji görögök', in *Görögkatolikus Szemle Kalendárium 1995*, Nyíregyháza 1994,

Mindezek fényében – s különösen azért, mert De Camillis püspökkel jött Magyarországra, valamint Rómában görög katolikussá lett Izaiás¹⁶ – érthetetlen Kaminszki Petronius bazilita szerzetes panaszkodása Kollonich bíboros előtt. Levelében vádolja De Camillis püspököt, s arról tesz jelentést, hogy Szatmáron bizonyos Demeter uniált pap halála után skizmatikus szerzetest fogadtak fel, s hogy az egész megye szakadárá lett. „*Ugyanezen levélben említi, hogy még Debrecenben is valami kóbor szizmatikus szerzetes végzi az egyházi teendőket*”.¹⁷ – Mindenesetre vagy a tények nem megfelelő ismeretének, vagy egyenesen rosszindulatú vádaskodásnak kell tulajdonítanunk, hogy a De Camillis püspökkel hazánkba jött Izaiás „*kóbor szerzetes*” lett volna, s hogy aki egyenesen Rómában lett görög katolikussá, az „*szizmatikus szerzetes*” lett volna.

Sokkal inkább el kell fogadnunk az 1900-as szentévi zárandoklat emlékére készített *Emlékkönyv* állítását: „*De Camillis József püspök magyar vidékeinknek magyarul prédikáltatott és magyarul énekeltetett híveinknek és rokona Izaiás által, ki maga is több görög éneket lefordítottatott magyarra, kilátásba helyezte a magyar szentmisét is, ha a görög szertartású katolikus magyarok híven kitartanak a szent Unió mellett*”.¹⁸

2.2 Tokajban

Mindenesetre, Izaiás szerzetes nem sokáig lehetett debreceni paróchus. Ugyanis az 1692-ben történő kinevezése után a következő esztendőben, tehát 1693-ban a debreceni városi tanács a görögöket kiutasította a városból. Így átköltöztek Tokajba, és ott telepedtek le. Izaiás volt a papjuk itt is: „*Mostan városunkba jött görögök és rációk papja Ézaiás archimandrita*” – amint a tokaji tanácsülési jegyzőkönyv írja 1694-ben.¹⁹

A korábban (1676-ban) ott élt Izaiás protohegumenosz tehát nem lehetett azonos a mi Izaiás szerzetesünkkel.²⁰ Sajnos, a tokaji működéséről sem a korabeli források, sem a későbbi szakirodalom nem számol be.

136. Egy másik helyen pedig így fogalmaz: „*Maga Ézaiás archimandrita Izaiás szerzetes néven, mint énekszótár, bekerült a magyar görög katolikus egyház hagyományvilágába*”. SASVÁRI, L., ‘Görögajkú ortodoxia Magyarországon a 16–20. században’, in *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok Regnum 3–4* (1994), 134.

¹⁶ Vö. 8. jegyzet.

¹⁷ GRIGÁSSY, GY., *A magyar görög katolikusok legújabb története*, Ungvár 1913, 15.

¹⁸ A GÖRÖG SZERT. KATHOLIKUS MAGYAROK ORSZÁGOS BIZOTTSÁGA, *Emlékkönyv a görög szert. katolikus magyarok római zárandoklatáról*, Budapest 1901, 78. Ezt az álláspontot támadja a maga alapállásánál fogva GRIGÁSSY, *A magyar görög katolikusok* (op. cit. 17. jegyzet), 23. Idézi viszont MOSOLYGÓ, J., *A keleti egyház Magyarországon*, Miskolc 1941, 112. S csaknem szó szerint írja le HIEROTHEUS, ‘A görög katolikus magyarság’ (art. cit. 5. jegyzet), 347.

¹⁹ Vö. PIRIGYI–IVANCSÓ, *A debreceni görög katolikus egyház* (op. cit. 9. jegyzet), 13–14. Magát az adatot az 1694-es jegyzőkönyven Sasvári László fedezte fel. Vö. SASVÁRI, ‘A tokaji görögök’ (art. cit. 15. jegyzet), 135. Az ő közléséből veszik át a további szerzők.

²⁰ Vö. SASVÁRI, L., *A Tokaj térségében élt görögök (és rációk) nyelvi emlékei*, (Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Dolgozatok 20), Budapest 1976, 65., 3. jegyzet. Adatait az általa feltárt és tanulmányozott Szervicky-hagyatékból merítette.

2.3 *Helynökként*

A De Camillis püspöknek Firczák Gyula által idézett naplórészlete²¹ arról szól, hogy Izaiás szerzetes a debreceni kinevezésével együtt 1692-ben joghatóságot kapott a Várad és Bihar környéki papok fölött. Ezt azonban felülmúlta az ezt követő kinevezése: „*később nagyvárad püspöki vikárius lett*”.²²

Az 1870-es bazilita sematizmus még részletesebb utalást ad erre vonatkozóan: Miután De Camillis rábízta a debreceni egyházközséget, „*1694-ben ugyanez a püspök helynökké nevezte ki a munkácsi püspökség román népe fölé*”.²³

Mindezek mellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy a magyar liturgikus nyelv ügyét is szolgálta Izaiás. „*Néhány éneket görögből fordítva, tán De Camellis püspök átnézése és jóváhagyásával, szerzett is a dorogiaknak*”.²⁴

2.4 *Egyéb helyeken*

Izaiás papi működésének még két színhelye ismerős. Eddigi tevékenysége után pár évvel Berettyóújfaluba tette át lakását, ahol „*szintén a magyar nyelv szentegyházi alkalmazásán fáradozott*”.²⁵

Ez érdekes tény, mivel míg Debrecen önálló egyházközséggé fejlődhetett már a 17. században, Berettyóújfalu csak a 20. század első felére lett görög katolikus filiális egyházközség.²⁶ Így tehát azt nem lehet tudni, hogy ténylegesen milyen papi tevékenységet fejtett ki Izaiás Berettyóújfaluban, amikor még paróchia sem volt ott.

Papi tevékenységének a másik ismert helyszíne Kővár-vidék.²⁷ Erről csupán a következő híradás maradt fenn: „*Később Kővár vidékét az uniónak megnyervén, nagyvárad vikárius lett*”²⁸ Izaiás. A működési terület nevén kívül azonban semmit többet nem lehet tudni erről.

²¹ Vö. 8. jegyzet.

²² PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 13.

²³ Шематизмъ иноковъ (op. cit. 1. jegyzet), 15.

²⁴ PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 13. Jogos tehát a megállapítás: „*Liturgikus szövegeinek első ismert fordítója Izaiás szerzetes, aki 1695 táján több görög éneket ültetett át magyar nyelvre. Ő De Camillis József püspök rokona volt.*” IVANCSÓ, I., *Színopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690–1999)*, Nyíregyháza 1999, 7.

²⁵ PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 13.

²⁶ Vö. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis graeci rit. cath. hajdudorogensis pro anno Domini 1948*, Nyíregyháza [1948], 33. Itt Bedőnek a filiája. A következő sematizmusban viszont egyáltalán nem szerepel Berettyóújfalu: *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzáság schematizmusa*, [Nyíregyháza], 1982. Majd csak 2004-ben jelenik meg újra, szintén Bedő filiájaként: *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus név- és címtára*, Nyíregyháza 2004, 30.

²⁷ A Kővár-vidéket az 1876-os megyebeosztás szerint Szatmár, Szilágy és Szolnok-Doboka vármegyék osztották fel, miután a Partiumot megszüntették. 'Partium, Magyarországi részek', in ORTUTAY, Gy. (főszerk.), *Magyar Néprajzi Lexikon*, Budapest 21987, 4. köt., 201.

²⁸ PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 13–14.

3. A bikszádi szerzetes

Amint De Camillis naplójából ismeretes,²⁹ a püspökkel hozzánk érkező Izaiás már szerzetes volt, mégpedig „szent-hegyi” szerzetes, ami az Áthosz-hegyét jelenti. Szerzetesi mivoltát nem tagadta meg később sem, mert – a források egyöntetű tanúsága szerint – saját maga alapította meg a bikszádi bazilita monostort.

Hitelesnek kell elfogadnunk a bazilita sematizmus tudósítását: „*Izaiás archimandrita 1700-ban az avasi járásba jött, és ott, Bikszád falu mellett, a hegyen választott magának lakbelyet, a nép segítségével templomot és monostort épített, de csak fából*”.³⁰ Tehát ő maga a monostor alapítója.³¹

A későbbi sematizmusok mind megegyeznek abban, hogy a monostor titulusa Szent Péter és Pál főapostol. A felépült fatemplomot maga De Camillis József püspök szentelte fel.³² Itt lett tehát az első archimandrita Izaiás szerzetes.

Ugyancsak ezeket erősítik meg az egyházmegyei sematizmusok is. A munkácsiak közül ötben szerepel megjegyzésként a következő adat: a Bikszád közelében lévő hegyen alapították a Nagy Szent Bazil Rendjének monostorát.³³ Az alapítás éve azonban egyikben sem található. A számunkra elérhető két szamosújvári sematizmus néhány sorban leírva a monostor történetét nem csak arról szól, hogy a Bikszád melletti hegyen, Szatmár megyében és az avasi esperesi kerületben áll

²⁹ Vö. 8. jegyzet.

³⁰ Шематизмъ иноковъ (op. cit. 1. jegyzet), 15. A szöveg így folytatódik: „*A mai kőtemplomot 1764-ben építette Feir Benjamin atya, az akkori hegumen; az új monostor viszont már léggé esetlen építés*”. Azért is fontosak a régi források, mert a legújabb, világhálón található leírás jelentős pontatlanságokat tartalmaz Bikszádról. „*Itt volt a híres bikszádi apátság, amelyet 1689-ben Budai Ézsaiás alapított. 1753-ban a kolostort görögkatolikus bazilita szerzetesek vették át. Régen búcsújárá hely volt.*” A hibák: 1. Az alapítás nem 1689-ben, hanem 1700-ban történt. 2. Izaiás szerzetes alapította, nem pedig Budai Ézsaiás (1766–1841), aki Debrecenben jelentős történetíró, tanár, klasszika-filológus, református lelképásztor, szuperintendens, a Magyar Tudományos Akadémia előkészítője, majd tagja volt. (Egyébként külön érdekesség, hogy milyen zavaró tényező áll fenn Debrecenben: a görög katolikus templom mögött lévő utcát Budai Ézsaiásról nevezték el, és sokan – felületesen – azt hiszik, hogy azonos az ott működött első paróchussal.) 3. Nem kellett átvenniük a görög katolikus szerzeteseknek, mert eleve így lett alapítva. 4. Nem csak régen, hanem hosszú időn keresztül búcsújárá hely volt. Ez utóbbira egy adat: „*Bikszád búcsújáráhely egészen künötte magát. Az 1937. év folyamán több mint 60 ezer zarándok kereste föl a bikszádi Sz. Bazil r. templomot, mely most a külön román rendi provincia főtemploma*”. in Keleti Egyház 4 (1938) 109.

³¹ Vö. PIRIGYI, I., ‘Bikszádi bazilita kolostor’, in DIÓS, I. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*. Érdekesség, hogy a lexikonnak nyomtatott változatában nem, hanem csak az elektronikusban szerepel a címszó.

³² Vö. Шематизмъ иноковъ (op. cit. 1. jegyzet), 15.

³³ Vö. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXXXIX*, Cassoviae 1839, 146.; *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLI*, Cassoviae 1841, 152.; *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLIII*, Cassoviae 1843, 127.; *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLV*, Ungvarini 1845, 131.; *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCLVI*, Kassoviae 1856, 134.

a monostor, hanem arról is, hogy 1700 körül alapította azt az első apát, Izaiás szerzetes.³⁴

Egy régi újságcikk némileg új információt ad a monostor keletkezéséről, viszont az évszámot egyáltalán nem említi: „*A zárda keletkezése I. Lipót korára esik, midőn annak bizalmasa, Kollonics bíbornok, egy trapezunti szerzetest, Károli Ésaíást bízta meg a zárda alapításával, oly célból, hogy a nemegyesült avasi oláhokat a nyugati egyházhoz térítse meg*”.³⁵

Az eredetileg – és az alapítás szerint természetesen – a munkácsi egyházmegyéhez tartozó bikszádi monostor 1856-ban a szamosújvári egyházmegyéhez került.³⁶ A későbbiekben tartozott magyar fennhatóság alá is, amint az 1941-es, 1942-es és 1944-es bazilita névtár igazolja.³⁷

Mindenesetre, Izaiás szerzetes az 1700-as esztendőben történt alapítástól kezdve 1703-ig élt a monostorban, amikor is megölték ott.

4. Izaiás halála

Ismét a leghitelesebbnek tartható forrást, az 1870-es bazilita sematizmust idézhetjük először: „*A fentemlített Izaiás archimadrita 1703-ban halt meg tragikus halállal, mert diühögve ölték meg a Sikalló helyséből származó, Sugai családból való szakadár románok, darabokra vagdalván őt éjszakai időben*”.³⁸ Hogy a szakadár, azaz „*szematikus*” kezek által vesztette életét, azt a szamosújvári sematizmusok is megerősítik: Izaiásról, az első apátról „*azt beszélék, hogy a katolikus vallás rosszindulatú ellenzői 1703-ban megölték*”.³⁹

Mindenesetre, „*buzgó apostolkodása lett halálának oka*”.⁴⁰ Ugyanis az unió terjesztése miatt az autonómiájukban korlátozott, már román ajkú egyházak tagjai barátságtalan érzülettel viseltettek Izaiással szemben, s minden eszközt megragadtak arra, hogy működését gátolják, illetve hatástalanítsák. Mikor pedig látták, hogy fondorlataikkal nem érhetik el a céljukat, a gyilkosság végső megoldására vetemedtek. Mintha csak az 1914. február 23-ai események⁴¹ – a Miklósy István

³⁴ *Schematismus cleri dioecesis Szamosújváriensis [...] MDCCCC (op. cit. 2. jegyzet), 25. és Schematismus venerabilis cleri dioecesis Szamosújváriensis [...] MCMXIV (op. cit. 2. jegyzet), 18.*

³⁵ MAROSÁN, V., 'A bikszádi kolostor', in *Magyar Újság* 148 (1897) 4.

³⁶ PIRIGYI, I., 'Bikszádi' (art. cit. 31. jegyzet), in *Katolikus Lexikon* világhálós változata 1853-ra teszi az évszámot. Viszont az 1856-os munkácsi sematizmusban még jelen van: *Schematismus [...] MDCCCLVI (op. cit. 33. jegyzet), 259.*

³⁷ *Catalogus Provinciae Ordinis Basiliani Sti Josaphat in Hungaria ineunte anno 1941*, Ungvár 1941, 21–22.; *Catalogus Provinciae Ordinis Basiliani Sti Josaphat in Hungaria ineunte anno 1942*, Ungvár 1942, 19–20.; *Catalogus Provinciae Ordinis Basiliani Sti Josaphat in Hungaria ineunte anno 1944*, Ungvár 1944, 20–21.

³⁸ *Πεματισμὸς ἰεροκόβη (op. cit. 1. jegyzet), 15.* A cirill betűs szövegben a Sikalló helysénév latin betűkkel olvasható.

³⁹ *Schematismus cleri dioecesis Szamosújváriensis [...] MDCCCC (op. cit. 2. jegyzet), 25. és Schematismus venerabilis cleri dioecesis Szamosújváriensis [...] MCMXIV (op. cit. 2. jegyzet), 18.*

⁴⁰ PETRUS, *A magyarság önvédelme (op. cit. 4. jegyzet), 14.*

⁴¹ Részletesen lásd GÖRÖGKATOLIKUS SZEMLE, *A debreceni bomba*, (Görög Katolikus Szemle Kis

hajdúdorogi megyéspüspök elleni bombamerénylet – elővételezése történt volna: 1703 májusának közepén, amikor Izaiás a bikszádi monostorban időzött, felgyújtották az épületet, s annak lakóit is kardélre hányták.⁴² Így halt meg tehát De Camillis püspök rokona.

A 19. század végéről szóló híradás viszont ismét egy érdekes, de elfogadhatatlan adalékkal egészíti ki az eddigi ismereteket: „*Károli atya, Kollonics kreatúrája lévén, mindenben az ő intelmei szerint járt el, s mert térítési ténykedésébe belevegyítette a pártpolitikát is: a Rákóczi-forradalom kitérősekor az abban részt vett avasi kurucok rátörték a zárdára, Károli apátot felkoncolták, a kolostort pedig a templommal együtt hamuvá égették.*”⁴³

Mindenesetre, különböző forrásaink eltérő dátumot adnak meg monostor felgyújtására és a szerzetes halálára vonatkozóan.⁴⁴

Izaiás halála nyereség volt a román és ósláv nyelvű istentisztelethez ragaszkodóknak. Ugyanis ők a liturgikus nyelvükben annak zálogát látták, hogy a latin rítusba ne lehessen őket beolvasztani, s hogy keleti szertartásuktól ne lehessen őket megfosztani. Ugyanakkor veszteség volt a magyar nyelvű görög katolikusoknak. Ugyanis az ő liturgikus nyelvük még csak csírázóban volt. S valóban, még csaknem egy évszázadnak kellett eltelnie, hogy megjelenhessenek az első teljes magyar nyelvű liturgiafordítások.

A bikszádi monostor sorsában megtapasztalhatjuk a közmondás igazságát: Nincs új a nap alatt. Bár a monostort görög katolikus szerzetes alapította, a későbbiekben az ortodoxokhoz került. A kommunista korszakban tőlük is elvette az állam, s gyermekotthont telepített bele. A rendszerváltozás után csak papíron adták vissza. Aztán 1999 augusztusában a megyei tanács elnöke egy külön küldöttséggel próbált beköltöztetni négy⁴⁵ görög katolikus szerzetest. Ám az ortodoxok kiebru-

Könyvtára 4), Nyíregyháza 1944.

⁴² PETRUS, *A magyarság önvédelme* (op. cit. 4. jegyzet), 14. azt írja, hogy „egy Tokai-ból eloláhosodott Tukáj nevű rablóval” gyújtatták fel a monostort. Ám – amint láttuk – Illyrafi volt az illető. A tévedést minden bizonnyal a szláv nagy T és S betűk hasonlósága okozhatta. – Helyesen írja viszont B. PAPP, *Hajdúdorog küzdélmé* (op. cit. 12. jegyzet), 15.

⁴³ MAROSÁN, ‘A bikszádi’ (art. cit. 35. jegyzet), 4. Figyelemre méltó egy legújabb román könyv leírása az eseményekről. A 6. fejezet (Izaiás archimandrita meggyilkolása) első bekezdése tényszerűsége törekszik, viszont a további leírás regényszerű, romantikus. Az említett rész nem mentes a sovínizmustól: „*Izaiás az erdélyi egyház Rómával való egyesülésének idején a református vallás elleni harc ádáz barcosának bizonyult, amiért is Rákóczi dühödten utálta az apátot. Bixád jelenléte gátolta a káhnizmus terjedését, és ezért elhatározta, hogy megöli, főleg miután megismerte nagy vallásosságát és tudomást szerzett az álszerzetes kémtől, Szubanyitól az egység terjesztése érdekében végzett nagy tetteiről. Így várta a megfelelő alkalmat, ami 1705 tavaszán el is érkezett, május 15-én*”. VÁMEANUL, G. H., *Monografia Mănăstirii din Țara-Oașului*, Napoca Star 2005. Ám ez – amint később kiderült – a következő könyv részleteinek átvétele: *Mănăstirea Bixad de egumenul Gavrilă Clement*, Sătmăr [1922], 13–15.

⁴⁴ Vö. az előző lábjegyzeteket, valamint HODINKA, A., *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1909. Itt egy levéltári adat alapján 1701-re teszi a halált.

⁴⁵ Érdekes, hogy szinte mindig négy szerzetes élt a Bikszádi monostorban, amint a sematizmusok igazolják. *Catalogus [...] dioecesis Munkacsinensis sede episcopali vacante pro anno MDCCCXIV*, [Cassovia 1814], 307. Szintén négyen vannak 1816-ban, három atya és egy testvér: *Schematismus [...] Munkacsienis, ad annum MDCCCXVI*, Cassovia [1816], 211. Hárman vannak 1821-ben: *Schematismus [...] Munkacsienis, pro anno Domini M.D.CCC.XXI. ab effectuata dismembratione anno primo*, Budae [1821], 199. Ismét négyen vannak 1825-ben: *Schematismus [...] Munkacsienis, pro anno Domini M.D.CCC. XXV*, Budae [1825], 188. Aztán 1833-ban megint hárman vannak: *Schematismus [...] Munkacsienis, pro*

dalták őket még a monostor környékéről is. Az archimandrita pedig kijelentette: Ha még egyszer oda merik tenni a lábukat, vér fog folyni.⁴⁶ Tudomásunk szerint ez most nem történt meg, mint 1703 májusában, amikor a monostort felgyújtották és⁴⁷ Izaiás szerzetest miszlikbe aprították...

5. Epilógus

Méltó megkoronázása történt Izaiás szerzetes életének, papi működésének 1706-ban. Ebben az esztendőben ugyanis De Camillis püspök a munkácsi bazilita monostorban gazdag alapítványt tett az ő emlékére Mattyasowski Imre és Gyürki Péter kanonokok előtt.⁴⁸ A püspök az alapítvánnyal egy magyar nyelvű tanszéket állított fel a kispapok képzésére.⁴⁹ Nagy jelentősége volt ennek, mert a teológiát

Anno Domini M.D.CCC.XXXIII, Cassoviae 1833, 190. Majd 1835-ben csak ketten: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini M.D.CCC.XXXV*, Cassoviae 1835, 195. De 1837-ben ismét négyen vannak: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini M.D.CCC.XXXVII*, Budae 1837, 196. Újból hárman vannak 1839-ben: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXXXIX*, Cassoviae 1839, 276. Aztán 1841-ben ismét négyen vannak: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLI*, Cassoviae 1841, 292. Szintén négyen vannak 1843-ban is: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLIII*, Cassoviae 1843, 238–239. Aztán 1845-ben már öten vannak: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCXLV*, Ungvarini 1845, 251. Újra négyen vannak 1856-ban: *Schematismus [...] Munkácsiensis, pro Anno Domini MDCCCLVI*, Kassoviae 1856, 259. A szamosújvári fennhatóság alatt szintén ez a helyzet. Ugyanis 1900-ban is négyen vannak: *Schematismus [...] Szamosújváriensis [...] MDCCCC (op. cit. 2. jegyzet)*, 254. De 1914-ben csak a hegument jelölik meg a bikszádi monostorban élőnek: *Schematismus [...] Szamosújváriensis [...] MCMXIV (op. cit. 2. jegyzet)*, 286. A 20. századra viszont jelentősen megváltozik a helyzet. Bővül az összlétszám, bár az atyáké marad. Ugyanis az 1932-es bazilita névtár szerint a romániai bikszádi monostorban huszonhárom személy él; igaz, hogy közülük négy az atya: *Catalogus Ordinis Pp. Basilianorum Sti Josaphat ineunte anno 1932*, Žovkva 1932, 41–42. Az 1935-ös szerint huszonhat személy él itt; közülük hat az atya: *Catalogus [...] anno 1935*, Užhorod 1935, 31–32. Az 1940-es névtár szerint tizenhatszázöt személy él itt; közülük ismét négy az atya: *Catalogus [...] anno 1940*, Bixad 1940, 5–6. Az 1941-es bazilita névtár szerint a magyar bikszádi monostorban tizenkilenc személy él. Közülük hat az atya: *Catalogus [...] anno 1941*, Ungvár 1941, 21–22. Az 1942-es szerint tizenhatszázöt személy él itt közülük hat az atya: *Catalogus [...] anno 1942*, Ungvár 1942, 19–20. Az 1944-es szerint tizenhat személy él itt közülük ismét négy az atya: *Catalogus [...] anno 1944*, Ungvár 1944, 20–21. Az 1968/69-es bazilita névtár az 1949-es állapotot írja le. Az itt található táblázat szerint a romániai bikszádi monostorban összesen ötven személy élt, s közülük hét volt az atya: *Catalogus [...] 1968–1969*, Romae 44.

⁴⁶ 'Vallásháború az avasi Bikszádon is', in www.hhrf.org/rmsz/99aug/r990830.htm [2006.09.15.]

⁴⁷ Vö. SÁNDORFI, N., 'A bikszádi tűzvész', in *Magyar Állam* 1889. július 7-én írja, hogy két év leforgása alatt egymás után kétszer is leégett a teljes község.

⁴⁸ PETRUS, *A magyarság önvédelme (op. cit. 4. jegyzet)*, 14. jegyzetben viszont azt is megjegyzi, hogy ez az alapítvány állítólag a nemes lelkű püspök halála után csak kis részben lett e célra fordítva, illetve a zárdának átszolgáltatta.

⁴⁹ Az *Emlékkönyv (op. cit. 18. jegyzet)*, 78. korábbra helyezi az alapítást, s kifejezetten a papnevelő intézetről szól: „Már a XVII. század vége felé De Camillis József püspökünk (1690–1706) alapítványt tett a munkácsi papnevelő intézetben a görög katolikus magyar ifjak nevelésére”. GRIGÁSSY, *A magyar görög katolikusok (op. cit. 17. jegyzet)*, 20. kétségbe vonja ezt, s azt próbálja igazolni, hogy a csak ruténul beszélő papság műveltségének emelését akarta elérni a püspök az alapítvánnyal. Sőt, sommásan

tanuló papnövendékek számára az 1000 forint alapítványi összeg kamataiból kellett fogadni egy tanítót, akitől a szertartásokat, magyar énekeket és magyar imákat tanulhattak.⁵⁰ Sőt, a magyar nyelvű prédikációt is elsajátíthatták itt. Az alapítványi tanszéknek köszönhető, hogy Hajdúdorog a nagyváradi egyházmegye megalapításakor megmaradt a munkácsi egyházmegyében, s hogy olyan papok kerülhettek Hajdúdorogra, akik számára nem jelentett nehézséget a magyar nyelv liturgikus használata. S végső soron a dorogi hívek mozgalma vezetett oda, hogy 1912-ben létrejöhetett a hajdúdorogi egyházmegye.

fogalmazza meg véleményét: „Szóval: *De Camillis nem gör. kath. magyar ifjak nevelésére tesz alapítványt, hanem inkább arra, hogy a ruthén ifjakat magyar ifjakká neveljék*”. uo., 21. Idézi viszont MOSOLYGÓ, *A keleti egyház* (op. cit. 18. jegyzet), 112.

⁵⁰ B. PAPP, *Hajdúdorog küzdelme* (op. cit. 12. jegyzet), 15.